

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Hadîsler Çerçevesinde İsrâın Tasnifine Dair
Yeni Bir Değerlendirme

A New Evaluation of Altruism Classification
in the Framework of Hadiths

Yazar / Author

Fahri HOŞAB

Dr. Öğr. Üyesi, KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri
Kahramanmaraş/TÜRKİYE

fahrihosab@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5380-4166>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Date of Receipt: 30/09/2019

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 24/12/2019

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2019

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 17 **Sayı/Issue:** 34 **Sayfa /Page:** 213-252

Atıf/Citation: Hoşab, Fahri. "Hadîsler Çerçevesinde İsrâın Tasnifine Dair Yeni Bir Değerlendirme". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (Aralık 2019), 213-252 <https://doi.org/10.35209/ksuifd.627253>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Hadîsler Çerçevesinde İsârın Tasnifine Dair Yeni Bir Değerlendirme

Öz

İsâr, Kur'an ve hadîslerde methedilen yüksek hasletlerdendir. Bu haslet, Hz. Peygamber'de en üst seviyede bulunmaktaydı. Sahabe de Allah'ın Resûlü'nü örnek alarak bazı hâdiselerde veya gerekli hâllerde isârı yaşamışlardır. İsâr üzerine yapılan ilmî çalışmalar, onu klasik ve yaygın bir tasnifle "mal ile isâr" ve "can ile isâr" şeklinde ele almaktadır. Konu ile ilgili hadîsler dikkate alındığında söz konusu tasnifin yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Zira hadîs kaynaklarında yer alan isâr ile ilgili rivayetler, bu tasnifin muhtevası dışında kalan farklı beyan, fiil ve hâlleri de ihtiva etmektedir. İsâra dair yeni ve şümüllü bir tasnifin yapılması konunun ve ehemmiyetinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilecek bir husustur.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, sünnet, isâr, tasnif.

A New Evaluation of Altruism Classification in the Framework of Hadiths

Abstract

Altruism is one of the high qualities praised in the Qur'an and hadiths. The prophet Muhammad was at the highest level at this virtue. The companions experienced altruism by taking the example of the messenger of Allâh in some cases or when necessary. Scientific studies on altruism, in a classical and widespread classification, treat it as "goods and altruism" and "life and altruism". When the hadîths are taken into consideration, it is observed that the classification is insufficient. Because the narratives about altruism in the hadith sources also include different declarations, acts and situations other than the content of this classification. A new and comprehensive classification of altruism, may contribute to a better understanding of the subject and of its importance.

Keywords: Hadîth, altruism, classification, sunna.

Giriş

İsâr, Kur'an'da mefhum olarak zikri geçen ve hadîs kaynaklarında örnekleri yer alan bir haslet; aynı zamanda Hz. Peygamber'in (sav) şemâili muhtevasına giren önemli bir sünnettir. Kur'an vahyi ile ehemmiyetine dikkat çekilen isâr hasleti, Allah'ın Resûlü tarafından en üst seviyede ömrünün son demine kadar yaşanmış ve O'nu model alan ashabınca da farklı örnekleri ortaya konmuştur.

Hz. Peygamber tarafından ve ashabınca da bazen ihtiyaç ve zaruret hâlinde bazen İslâm ahlâkının bir gereği ve tezahürü olarak yaşanan isârın hedefi, insanların İslâm'a dâveti ve hidayeti, mü'minler arasındaki uhuvvetin hukukî ve ahlâkî vecibesi olan yardımlaşmanın, dayanışmanın ve fedakârlığın tesisidir. İsâra dair hadîs kaynaklarında çok sayıda rivayet tespit etmek mümkündür. Makalede, isâra örnek teşkil edebileceği tespit edilen rivayetlerin bir kısmına yer verilmiştir. Metnin akışı içerisinde söz konusu rivayetlerin bütünlüğü dikkate alınarak isârın ıstilahî mânâsı, mahiyeti, keyfiyeti, çerçevesi, tasnifi ve uygulamadaki ölçü ve sınırları üzerinde durulacaktır.

Lügat ve İstilah Olarak İsâr

"İsâr" kelimesi, "bir şeyin var olduğunu belirten durumun ortaya çıkması" mânâsına gelen "e-se-ra" fiilinden türemiştir. "el-Esr" masdarı, "bir şeyi diğerine tercih etmek, üstün tutmak, öncelik vermek, diğerkâmlık, bir şeyi veya herhangi bir kişiyi bir diğerine tercih etmek, ikram etmek; bir şeye sevgisi olmak, meyli olmak" mânâlarına gelmektedir.¹

İstilah olarak ise "isâr", "Bir kimsenin kendi nefsi ihtiyaç içinde bulunsa dahi, imkânlarını başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması; bir başka kimseye fayda sağlamak maksadıyla fedakârlıkta bulunmasıdır."²

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrût: Dâru Sâdır, ts.), 4/7-8; Mustafa Çağrıncı, "İsâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/490.

² Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: 1389/1969), 3/1024, d. n. 32.

İisâr ıstılahı, İslâm ahlâk ıstılahatının önemli mefhumlarından olup cömertlik hasletinin zirve noktasını ifade eder. İslâm mütefekkirleri, cömertliği çeşitli derecelere ayırmışlar; “sehâ”, “cûd” ve “isâr” olmak üzere üç derecesinden bahsetmişlerdir.³ Bu tasnife göre, bir kimsenin elindeki imkânların bir kısmını başkasına ikram edip bir kısmını kendisine ayırması “**sehâ**”, çoğunu başkasına verip az kısmını kendisine ayırması “**cûd**” ve tamamını başkaları için kullanması da “**isâr**” olarak tarif edilmiştir.⁴

“İisâr” mânâsına gelmek üzere Batı dillerinde “**altruism**”, modern Arapçada “**gayriyye**”, Türkçede “**diğerkâmlık**” ve “**özgecilik**” terimleri kullanılmaktadır. Bir kimsenin cömertlikte “isâr” derecesine ulaşabilmesi için ikram ettiği şeye kendisinin fiilen muhtaç durumda bulunması şart değildir. Önemli olan kişinin, başkasını kendisine tercih edebilecek bir ahlâkî anlayışa ve güçlü bir iradeye sahip bulunmasıdır.⁵

Haslet Olarak İisâr

“İisâr”, Kur’an ve hadislerde methedilmiş, Allah ve Resûlü’nce mü’minlere tavsiye edilmiş yüksek hasletlerdendir. Bu haslet, Hz. Peygamber’de (sav) en üst seviyede bulunmaktaydı. Ashabı da Allah’ın Resûlü’nü örnek alarak muamelelerinde isârı tatbik etmişlerdir. Bir mü’minde isâr, İslâm ahlâkî ve zühd hayatının kemâl seviyesini ifade eder.

İisâr, tasavvuf kaynaklarında geniş bir yelpazede ele alınmakta, konu değişik hikâye ve görüşlerle teferruatlı olarak, iman, sevgi, şefkat ve aşk coşkusunun bir tezahürü ve neticesi olarak anlatılmaktadır.⁶

³ Mustafa Çağrıcı, “Cömertlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/72.

⁴ Ebü’l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyri, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye* (Beyrût: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye 1422/2001), 281.

⁵ Çağrıcı, “İisâr”, 22/490.

⁶ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber’in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İisâr Kavramına Verdiği Önem”, *Tasavvuf: İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi* 7/17 (2006), 31-32.

İslâm âlimlerinden Gazzâlî (v. 505/1111) isârı, “cömertliğin en üst derecesi” olarak vasıflandırmıştır.⁷ Kur’an müfessirlerinden Kurtûbî (v. 671/1273), “Mü’minin nefsin dünyevî hisselerine, dinin maslahatını, arzu ederek tercih etmesi” şeklinde tarif ederek bu durumun, mü’minin mütekâmil mânâdaki yakîninin, muhabbetinin ve sabrının bir neticesi olduğunu ifade etmiştir.⁸ Kelâm ve fıkıh âlimlerinden Cürcânî (v. 816/1413) ise, isârı, “Şahsın başkasının menfaatini kendi menfaatine tercih etmesi veya bir zarardan evvelâ onu koruması” olarak tarif etmiş ve bu anlayışın İslâm kardeşliğinin en ileri derecesi olduğunu belirtmiştir.⁹

İslâm’a göre isârın ibadet değeri taşıması için sadece Allah’ın rızasını kazanmak maksadıyla yapılması esastır. Kur’an ve hadîslerle göre, Allah’ın rızasını tahsil dışında bir fayda gözetilerek işlenen amel, “ihlâs” esasına aykırıdır; ibadet vasfı taşımaz.¹⁰

Kurân’da İsâr Mefhumu

“İsâr” mefhumu, Kur’an’da beş âyette yer almıştır.¹¹ Bu âyetlerin dördü Mekkî, birisi Medenî surelerdedir. Âyetlerdeki “İsâr” kelimesinin siğaları, mazi ve muzari şeklindedir. Mefhum, geçtiği Mekkî surelerin dördünde mazi siğasında kullanılmışken,¹² Medenî suredeki kullanımı muzaridir.¹³ Mekkî olan dört âyette lügat karşılı-

⁷ Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’-d-dîn* (Cidde: Dârü’l-Minhâc, 1432/2011), 7/200-201.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân* (Beyrût: Müessesetu’r-Risâle, 1427/2006), 20/365.

⁹ Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Kitâbü’t-Ta’rifât* (b.y.: Dârü’d-Diyân li’t-Turâs, ts.), 59.

¹⁰ Amelde ihlâs bulunmasına dair bazı hadisler için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Edeb”, 52; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi’u’s-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Fedâil”, 199, “Zühhd”, 46; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Zühhd”, 48, 60; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Sünnet”, 2; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), 5/146; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Kelâm”, 21.

¹¹ Yûsuf 12/91; Tâhâ 20/72; Nâzi’ât 79/38; A’lâ 87/16; Haşr 59/9.

¹² Yûsuf 12/91; Tâhâ 20/72; Nâzi’ât 79/38; A’lâ 87/16.

¹³ Bk. Haşr 59/9.

ğı olan “tercih etmek ve üstün kılmak” mânâsında kullanılmıştır.¹⁴ Medenî olan Haşr suresinde ise ıstılah mânâsıyla kullanılmıştır. Âyetin meâli şöyledir: “Onlardan önce o yurda (Medine’ye) yerleşip imana sarılanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler; onlara verilene içlerinde bir arzu duymazlar, kendileri zorluk içinde bulunsalar bile, **onları kendi nefislerine tercih ederler** (وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ) *Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşta erenlerdir.*”¹⁵

Bu âyetin nüzül sebebiyle ilgili, tefsir ve hadis kaynaklarında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerdeki hâdiseler ve şahıslar, yer ve zaman farklı olsa da hepsinde anlatılan ortak husus, sahabenin, kendileri ihtiyaç sahibi olsalar da başkalarını kendi nefislerine tercih etmeleridir. Ashabın göstermiş olduğu söz konusu fedakârlık, bu âyetin sebab-i nüzulü olarak zikredilmektedir.¹⁶

Kur’an’da ashabın faziletine dair bir haslet olarak zikredilen isrâ, mefhum olarak, Hz. Peygamber’in insanları İslâm’a davetinde/risalet vazifesini ifâda azami fedakârlık ve diğerkâmlığını ifade eden âyetlerle de irtibatlandırılabilir. Allah Resûlü’nün isrâ hasletiyile irtibatlandırabileceğimiz söz konusu âyetlerden ikisi aşağıda yer almaktadır:

“Onlar, bu Kur’an’a inanmazlar’ diye neredeyse arkalarından kendini harap edeceksin.”¹⁷

“Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü’minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.”¹⁸

¹⁴ Bk. Yûsuf 12/91; Tâhâ 20/72; Nâzi’ât 79/38; A’lâ 87/16.

¹⁵ Haşr 59/9.

¹⁶ Bk. Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb* (Beyrût: Dârü’l-Fikr, 1401/1981), 29/287-288; Kurtübî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/362; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat. ts.), 7/4840-4843; Buhârî, “Tefsîr”, 59/6; Müslim, “Eşribe”, 172-173; Tirmizî, “Tefsîr”, 60.

¹⁷ Kehf 18/6.

¹⁸ Tevbe 9/128.

Hz. Peygamber ve ashabının önemli bir hasletini ifade eden îsâr mefhumu, hadis kaynaklarında daha geniş çerçevede ve örnekleriyle yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in Şemâilinde ve Beyanlarında Îsâr

Îsâr, en üst seviyede Allah'ın Resûlü tarafından yaşanmış ve şemâiline dair rivayetlerde çeşitli örnekleri yer almıştır. Ancak dünden bugüne îsâra dair kaleme alınan araştırmalarda, bunun aynı zamanda “nebevî bir haslet/sünnet” olduğu hususu etraflıca işlenmemiştir. Îsârın aynı zamanda Hz. Peygamber'in bir hasleti/sünneti olduğunun zihinlere telkin ve tespiti, hem ilmî açıdan hem İslâm'ın salih amellere teşviki (tergîb) hem de mü'minleri kâmilâne terbiye hedefi açısından önemlidir.

Hz. Peygamber, îsârla ilgili maddî ve mânevî açıdan öyle bir örneklik ortaya koymuştur ki, kendini ve ihtiyacını gözetmeksizin sahip olduğu her imkânı muhataplarına veya ihtiyaç sahiplerine vakit geçirmeden tahsis etmiş, şahsını hiç düşünmemiş veya kendisi için geriye cüz'î bir şey dahi bırakmamıştır. O, risalet vazifesi müddetince, maddî fedakârlıklar yanında, mü'minlerin/insanların uhrevî akıbet ve saadetini ve bununla irtibatlı dünyevî menfaat ve maslahatını gözetken mânevî, zihnî, hissî ve hukukî îsâr örnekleri de ortaya koymuştur.

Allah Resûlü hadislerinde, en üst seviyede yaşadığı îsârı muhataplarına da doğrudan veya dolaylı tavsiye ve telkinde bulunmuştur. Hadislerin/sünnetin bütünlüğü dikkate alındığında, O'nun, mü'min muhataplarına, îsâr hasletine sahip olmalarını, yerine ve ihtiyaca göre bunu amele dönüştürmelerini tavsiye ve telkin ettiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in şemâiline dair îsâr örnekleri ve îsârı tavsiye ve telkin eden bazı rivayetler, ileride îsârın tasnif ve muhtevasına dair başlıklar altında yer alacaktır.

Îsârın Klasik Tasnifi ve Hadisler Çerçevesinde Yeni Bir Tasnif İhtiyacı

Îsâr üzerine kaleme alınan ilmî mütalaalar, onu yaygın ve klasik bir tasnifle “mal ile îsâr” ve “can ile îsâr” şeklinde ele almak-

tadır. Tefsir kaynaklarına ait bu tasnif¹⁹, günümüz araştırmacıları tarafından da isrâra dair ilmî değerlendirmelerde esas alınmaktadır.²⁰

İsârla ilgili çalışmalar yapan günümüz araştırmacıları mütaalaalarında zikri geçen klasik tasnifi esas aldıklarından mevzuyu bu çerçeve ile sınırlamak durumunda kalmışlardır. Hadis kaynaklarında yer alan rivayetler dikkate alındığında, bu tasnifi ve çerçeveyi genişletmek mümkün gözükmemektedir.

Tefsir kaynaklarına ait isrâ tasnifinin hadis kaynaklarında yer alan ve isrâ mefhumu ile ilgili rivayetlerin bütünü ihtiva etmediğini ifade etmek mümkündür. Zira hadis külliyyatında yer alan ve mevzu ile doğrudan veya dolaylı ilgili rivayetlerin, isrâra dair bu tasnif ve muhteva dışında kalan farklı beyan, fiil ve hâlleri de ihtiva ettiği görülmektedir. Bu sebeple isrâra dair yeni ve şümulü bir tasnifin yapılması ve buna dair muhtevanın ortaya konması, mevzu ve ehemmiyetinin daha iyi anlaşılması ve unutulmaya, neredeyse uygulamadan kalkmaya yüz tutmuş bu hasletin/sünnetin ihyasına katkı sunabilir.

İsrân Tasnifine Dair Yeni Bir Teklif ve Değerlendirme

Makalenin ileriki bölümlerinde isrâla ilgili örnekler barındıran hadislerin bütünlüğü çerçevesinde yeni başlıklardan oluşan bir tasnif ve buna dair muhteva teklifi yer almaktadır. **Teklif edilen başlıklar, hadis lafızlarında yer alan mefhumlar ve bunlarla ilgili muhteva göz önüne alınarak belirlenmiştir.** Makaledeki yeni tasnifi oluşturan başlıkların kısa olması tercih edilmiş ve altına dercedilen muhtevayı etraflı bir şekilde ifade etmesi hedeflenmiştir.

Teklif edilen başlıklar altında konu ile ilgili bazı rivayetlerin ihtiva ettiği örnekler yer almıştır. Bu rivayetlerden bazıları birden

¹⁹ Bk. Kurtûbi, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 20/368-369; Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 4/219.

²⁰ Bk. Zülfikar Durmuş, "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'an'ın Öngördüğü İdeal Model: İsrâ", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/1 (2003), 25-26; Çağrı, "İsrâ", 22/491; İbrahim Kaya, *Hadislerde İsrâ Hasleti* (İğdır: İğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 35-37.

fazla îsâr davranışı örneği barındırabilmekte veya birden fazla başlığa örnek teşkil edebilmektedir. Bununla beraber makalede, bir rivayet/örnek sadece bir başlık altında zikredilmiş, ilgili olduğu farklı başlıklarda değerlendirilmemiştir.

Aşağıda, teklif edilen tasnife dair başlıklar ve bunlarla ilgili muhteva yer almaktadır.

a. Hukukî İsâr

İsârın bir sınıfı, mü'minin, Allah'ın rızasını gözeterek kendine ait haklardan veya hakkı olan şeylerden mü'minlerin/insanların maddi veya mânevi ihtiyacı veya maslahatı için ferağat etmesi/fedakârlıkta bulunmasıdır. Bu ferağat veya fedakârlık hâlini "hukukî îsâr" olarak isimlendirmek mümkündür. Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber ve ashabının ortaya koyduğu ve hukukî îsâr olarak değerlendirilebilecek örnekler yer almaktadır.

Hukukî îsârın en yüksek mertebesi, mü'minin ulvi bir gaye için **hayat hakkından ferağat** ederek canını ortaya koymasındır. Müfessirlerden Kurtûbî ve İbnu'l-'Arabî (v. 543/1148), hayat hakkından ferağati ifade eden can ile îsârın, mal ile yapılandan daha büyük bir cömertlik olduğunu vurgular.²¹ Kurtûbî, cömertçe canını feda etmenin cömertliğin en ileri derecesi olduğunu belirterek can ile îsârın en üst mertebesini, sahabenin Hz. Peygamber'i canları pahasına korumaları örneği ile açıklar.²² İbnu'l-'Arabî de, candan cömertlikte bulunmanın cömertliğin en yüksek mertebesi olduğunu belirtir.²³

Rivayetlere bakıldığında, can ile îsârı en üst seviyede Hz. Peygamber'in yaşadığı görülmektedir. Allah'ın Resûlü, risalet vazifesini yüklendikten sonra davası/daveti için hayatını ortaya koymuş; bu uğurda işkencelere göğüs germiş, suikastlara maruz kalmış, kendisi ve ashabına harp ilân edilmiş veya kendisinin ilân etme zarureti ortaya çıkmış, harpte yaralar almış ve yeri geldiğinde ön safta

²¹ Kurtûbî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/368-369; İbnu'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/219.

²² Kurtûbî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/368-369.

²³ İbnu'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/219.

cihad etmiştir. Hz. Peygamber'in şemâili muhtevasına giren can ile îsâr veya hayatını ortaya koyma/yaşama hakkından ferâğat olarak değerlendirilebilecek bazı beyanları ve fiilî örnekler aşağıda sıralanmıştır.

Allah'ın Resûlü hadislerinde, can ile îsârın yaşandığı hâdiselerden cihada ve muhtemel akıbeti olan şehadete dair iştîyakını şöyle dile getirmiştir:

*“Muhammed'in nefsinin kudret elinde tutan Allah'a yemin ediyorum ki, Müslümanlara meşakkat vermeyecek olsam, Allah yolunda gazveye çıkan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım...”*²⁴

*“Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a kasem olsun, Allah yolunda gazaya çıkıp öldürülmeyi, sonra tekrar hayat bulup gazada tekrar öldürülmeyi, sonra tekrar gazaya çıkıp öldürülmeyi ne kadar isterim!”*²⁵

Hz. Peygamber beyanlarıyla zaman zaman ashabını/mü'minleri de can ile îsârâ davet ve teşvik etmiştir. Bu hususa dair iki hadis ise şöyledir:

*“Her ölenin amelini son verilir, ancak Allah yolunda ölen murâbit müstesna. Çünkü onun ameli kıyamet gününe kadar artırılır. Ayrıca o, kabir azabına da uğratılmaz.”*²⁶

*“Cennete giren hiç kimse dünyaya geri dönmek istemez, yeryüzünde olan her şey orada vardır. Ancak şehid böyle değil. O, mazhar olduğu ikramlar sebebiyle yeryüzüne dönüp on kere şehit olmayı temenni eder.”*²⁷

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in harp sahasında hayatını ortaya koymasına ve bu hususta ashabına örneklik ve rehberlik

---

²⁴ Buhârî, “Cihâd”, 6.

²⁵ Buhârî, “İman”, 25, “Cihâd”, 2, “Humus”, 8, “Tevhid”, 28, 30; Müslim, “İmâret”, 103-107; Muvatta, “Cihâd”, 2, 40; Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sunenu'n-Nesâî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Cihâd”, 14, “İman”, 24.

²⁶ Tirmizî, “Fedâilu'l-Cihâd”, 2; Ebu Dâvud, “Cihâd”, 16.

²⁷ Buhârî, “Cihâd”, 5, 21; Müslim, “İmâret”, 108, 109; Tirmizî, “Fedâilu'l-Cihâd”, 13; Nesâî, “Cihâd”, 30. Can ile îsârâ teşvik eden benzer diğer rivayetler için bk. Tirmizî, “Fedâilu'l-Cihâd”, 21; Ebu Dâvud, “Cihâd”, 42; Nesâî, “Cihâd”, 25-26; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sunenu İbn Mâce* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Cihâd”, 15.

yaptığına dair rivayetler de yer almaktadır. Rivayetlerde, Allah'ın Resûlü'nün Bedr Harbinde insanların en şiddetli savaşı ve müşrik saflarına en yakın olan kimse olduğu, ashabının, muharebe meydanında korktuğunda zaman, O'nun arkasına sığındığı ve korunduğu²⁸; Huneyn Harbinde, düşmanın şiddetli hücumu karşısında yaşanan bozguna herkesin gerilediği, kendisinin gerilemediği ve ordusunu toparladığı²⁹ nakledilen rivayetler arasındadır.

Hz. Peygamber'in ashabı da cihad esnasında, O'nun teşvik ve telkinlerine tabi olarak Allah'ın dinini, Resûlü'nü ve Müslüman kardeşlerini canları pahasına korumuşlardı. Bu hususla ilgili bazı örnekler ise şöyledir: Uhud savaşında Mus'ab b. Umeyr, Hz. Peygamber'in önünde savaşmış, şehid olmuştu. Peşinden Hz. Peygamber sancağı Hz. Ali'ye vermiş, o ve Ashabtan bir cemaat Allâh Resûlü'nün önünde savaşmıştı.³⁰ Aynı muharebede Müslümanlar, bozguna uğradıklarını sanıp dağılıp kaçmaya başladıklarında, Allah'ın Resûlü Ensardan on iki kişiyle bir köşede kalmış, bunlardan on bir kişi Hz. Peygamber'i korumak için giriştiği çarpışmada şehit olmuş, on ikinci kişi olan Ebû Talha ise elinden yara almış, parmakları kesilmişti.³¹ Yine Uhud'da Ümmü Ümare isimli sahabî kadın Allâh Resûlü'nü korumak için muharebeye katılmış, derin bir yara alınca kadar kılıç kullanmış, ok atmıştır.³² Aynı muharebede Ebu Düccane Allâh Resûlü'nün üzerine eğilerek kendisini kalkan yapmış, gelen oklar sırtına birikmişti. Bu sırada Sa'd b. Ebî Vakkâs da Allâh Resûlü'nün önünde ok atıyordu.³³

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber ve ashabının, yeri geldiğinde, Allah rızası ve İslâm davasının muvaffakiyeti için **hayatlarını idame vasıtaları ve temel ihtiyaçları ile ilgili haklarından ve**

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/86,126.

²⁹ Buhârî, "Meğâzi", 54, "Cihâd", 61, 97, 167; Müslim, "Cihâd", 79, 80; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/207.

³⁰ Ebû Muhammed Abdümelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Beyrût: Dârü'l-Hayr, 1419/1999), 3/59.

³¹ Nesâî, "Cihâd", 28.

³² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/66.

³³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/66; Bk. Buhârî, "Meğâzi", 18.

imkânlarından da **ferâğat** ve **fedakârlıkta** buldukları nakledilmektedir. Bu ferâğat ve fedakârlık hâlini de hukukî isrâr sınıfında değerlendirmek mümkündür. Bahis konusu rivayetlerden bazıları şunlardır:

Hz. Peygamber sade yaşardı. İçine hurma lifi doldurulmuş bir yastık, kuru bir yatak,³⁴ sırtındaki elbise ve evde elzem olan birkaç eşya, O'nun sahip olduğu dünya servetiydi. Hanesinde günlerce yemek pişirmek için ateş yakılmaz³⁵ ve bazen günlerce karnını doyurmak için sıradan birkaç tane hurma dahi bulamadığı olurdu.³⁶ Öyle zaman olurdu ki, bir gün karnını doyursa birkaç gün aç gezerdi.³⁷ Allah'ın Resûlü, sahip olduklarının ya da eline geçenlerin tamamını ihtiyacı olanlara dağıttığı ve geriye bir şey bırakmadığı için böyle bir hayat yaşıyordu.³⁸

Hz. Peygamber isteseydi mal ve servet biriktirebilme, hatta çok zengin bir insan olma imkânına sahipti. Savaşlardan payına düşen ganimetlerin sadece belli bir kısmını elinde tutması bile zengin olmasına kâfiydi. Ganimetlerin beşte biri O'nun hakkıydı. Bu hak, kendisine Allah tarafından şu Kur'an âyetiyle verilmişti: *"Bir de malumunuz olsun ki savaşta elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ındır. Yani Resûlullah'a, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara (gariplere) aittir."*³⁹

Allah Resûlü'nün payına düşen ganimetler bazen çok büyük rakamları buluyordu. Sadece Huneyn Gazvesinden elde edilen ganimetleri kaynaklar şöyle haber vermektedir: 6.000 esir, 24.000 deve, 40.000 koyun, 4.000 okka gümüş...⁴⁰ Yalnızca bu gazveden ele geçi-

³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/51.

³⁵ Buhârî, "Et'ime", 23, "Rikâk", 17; Müslim, "Zühd", 20-27; Tirmizî, "Zühd", 38, 35.

³⁶ Müslim, "Zühd", 36.

³⁷ Müslim, "Zühd", 22.

³⁸ Bk. Müslim, "Zühd", 36; Tirmizî, *eş-Şemâi'lü'l-Muhammediyye* (Beyrût: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, 1417/1996), 64-65; *Sunen*, "Zühd", 38-39.

³⁹ Enfâl, 8/41.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir* (Kâhire: Mektebet'ul-Hancı, 1421/2001), 2/141.

rilip O'nun payına düşenlerin bir kısmı dahi bir insanı çok zengin etmeye yetecek miktardaydı.

Hız. Peygamber, mü'minleri de bolluk darlık gözetmeden ihtiyaç sahipleri için sahip olduklarından ferağat etmeye davet etmiştir. “Sadakanın en faziletlisi, insanın eli dar, karnı aç, kendisi muhtaç iken başkasına vermiş olduğudur.”⁴¹ hadisinde olduğu gibi bazı beyanlarında insanları en zor ve dar zamanlarında dahi isâra teşvik etmiştir.

Hadis kaynaklarında, Allah Resûlü'nün, hakları veya ihtiyaçları olan şeylerden başkaları hesabına fedakârlık hususundaki teşvik ve telkinlerine riayet eden ashabının da ortaya koyduğu dikkat çekici isâr örnekleri yer almaktadır. Meselâ; Allah Resûlü Hz. Ömer'e ihtiyacını karşılaması için ne zaman para veya mal verse, o, her seferinde kendisine verilmek isteneni daha çok muhtaç olan birine vermesini söylerdi.⁴²

Allah'ın Resûlü, kendisine yapılan haksızlıklar karşısında da **affetmeyi cezalandırmaya tercih** ederek hukukî isârdaki bulunmuştur. Bu hususa da örnek teşkil edebilecek bazı rivayetler makalede başka başlıklar altında yer aldığından burada değerlendirilmemiştir. Hz. Âişe O'nun devamlılık arz eden bu hâlini şöyle anlatmıştır: “(Allah'ın Resûlü) Kendisi için hiç intikam aramadı. Ama Allâh'ın bir haramı ihlâl edilince, o zaman Allâh için intikam alırdı.”⁴³

b. Mâlî İsâr

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber ve ashabına dair mâli fedakârlık örnekleri de yer almaktadır. Bu örnekler bütünlüğünü “mâlî isâr” olarak isimlendirmek mümkündür. Rivayetlere göre Allah Resûlü, malî imkânlarını, geride bir şey bırakmaksızın ihtiyaç sahiplerine sarf ettiği gibi, bunu, yerine göre ve imkân ölçüsünde ashabına, dolayısıyla istikbâldeki ümmetine de tavsiye etmiştir. O'nun, hadislerinde ashabını infaka/sadakaya teşviki, bazen eldeki

⁴¹ Ebû Dâvûd, “Vitr”, 12; Nesâî, “Zekât”, 49.

⁴² Buhârî, “Ahkâm”, 17; Müslim, “Zekât”, 111; Nesâî, “Zekât”, 94.

⁴³ Buhârî, “Menâkıb”, 23, “Edeb”, 80, “Hudûd”, 10, 42; Müslim, “Fezâil”, 77; Muvatta', “Hüsnü'l-hulk”, 2; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4.

imkânların bir kısmını, bazen büyük bir kısmını,⁴⁴ bazen tamamını vermeyi⁴⁵ ihtiva etmektedir.

Rivayetlerde zikredildiğine göre Allah Resûlü'nün yarın için herhangi bir şeyi biriktirme/evde geceletme gibi bir âdeti yoktu.⁴⁶ Bir gün Sahabeden Ebu Zerr'e şöyle demişti: “*Şu Uhud Dağı'nın benim için altına çevrilmesini ve ondan da bir tek dinar dışında, üç günden fazla yanımda akşamlamasını (beklemesini) arzu etmem. O bir tek dinarı da ben, sadece borç için yanımda bulundururdum. Geriye kalanın tamamını Allah'ın kullarına, alınız, alınız, diyerek dağıtmak isterdim.*”⁴⁷

Yine rivayetlerde geçtiğine göre Hz. Peygamber, kendisinden bir şey istenildiğinde hayır dememişti.⁴⁸ Allah'ın Resûlü, istenilen şey o anda elinde mevcut ise hemen vermiş,⁴⁹ mevcut değilse, ya daha sonra eline geçtiğinde vermek üzere vadetmiş,⁵⁰ ya başkasından kendi adına borç alma⁵¹ ya da ihtiyaç sahibi olanın ihtiyacını giderebilecek bir başka şahsa yönlendirme suretiyle mevcut ihtiyacı gidermiştir.⁵²

Hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber'in kendisinden istenilen bir şeye o anda ihtiyacı olsa dahi, kendi ihtiyacını karşılamayı terk ederek onu isteyene verdiği dair rivayetler vardır. Bununla ilgili birkaç örnek şöyledir: Giymesi için kendisine bir hanım sahabî tarafından getirilen bürdeyi, giydikten hemen sonra sahabeden bir zat istemiş, bunun üzerine çıkarıp ona vermişti.⁵³ Arafat'ta vakfe yaparken bir bedevi yanına gelerek giymiş olduğu ridasının bir ucun-

⁴⁴ Bk. Buhârî, “Zekât”, 10, 9, “Menâkıb”, 25, “Edeb”, 34, “Rikâk”, 49; Müslim, “Zekât”, 66-67.

⁴⁵ Bk. Ebu Dâvûd, “Zekât”, 40.

⁴⁶ Tirmizî, “Zühhd”, 38.

⁴⁷ Buhârî, “Rikâk”, 14.

⁴⁸ Buhârî, “Edeb”, 39; Müslim, “Fezâil”, 56.

⁴⁹ Müslim, “Fezâil”, 60.

⁵⁰ Müslim, “Fezâil”, 60.

⁵¹ Ebû Dâvûd, “Harâc”, 33-35.

⁵² Müslim, “İmaret”, 134; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 175.

⁵³ Buhârî, “Libâs”, 18, “Buyû”, 31, “Edeb”, 39, “Cenâiz”, 28.

dan tutup kendisinden istemiş, O da çıkarıp vermişti.⁵⁴ Bir gün Bahreyn'den kendisine oldukça çok miktarda mal getirilmiş, onu mescide döktürmüş, tek bir dirhem kalmayınca kadar dağıtmıştı.⁵⁵ Bir hadisinde, isâr hâlinde dolayı yaşamış olduğu zorluklar hakkında yakın sahabîlerinden Bilâl-ı Habeşî'nin de ismini zikrederek şöyle demiştir: “Zaman olmuştur otuz gün ve otuz gece bir ay boyunca, Bilâl ile benim yiyeceğim, Bilâl'in koltuğunun altına sıkışacak miktarı geçmemiştir.”⁵⁶

Allah Resûlü'nün isâr hasleti, zaman zaman uzun süreli açlık yaşamasına da sebep olmuştu. Bu hususa dair rivayetlerden birisi şöyledir: Bir gün mutad olmayan bir saatte Mescide geldi ve orada Ebu Bekir ve Ömer'e rastladı. Onlara bu saatte niye geldiklerini sordu. Onlar, “Bizi evden çıkararak açlıktır.” dediler. Onlara şöyle karşılık verdi: “Beni de evde çıkararak açlıktan başka bir şey değil.”⁵⁷

Allah Resûlü'nün maddiyat adına herhangi bir şeyi ertelememe hâli ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Rivayetlere göre, vefatında evinde maddiyat adına herhangi bir tereke bırakmamış⁵⁸, vefatından önceki hastalık hâlinde bile evinde yedi (veya altı) tane altın bulunduğunu hatırlayınca, onların fakirlere dağıtılmasını istemişti.⁵⁹ Rivayetlerden anlaşılan şudur ki, O'nun isârı, ıztırârî değil, ihtiyarî idi.⁶⁰

Hız. Peygamber'in, mü'minleri de malî isâra teşvik etmiştir. O'nun bu hususa dair hadîslerinden birisi şöyledir: “Bir kişinin yiyeceği iki kişiye, iki kişinin yiyeceği dört kişiye dört kişinin yiyeceği sekiz kişiye yeter.”⁶¹ Zikri geçen hadîste, bir mü'minin elindeki yiyeceği ile kendi ihtiyacını kısmen karşılayıp kalan kısmıyla da başka

⁵⁴ Tirmizî, “Zekât”, 23.

⁵⁵ Buhârî, “Salât”, 42, “Cizye”, 4.

⁵⁶ Tirmizî, “Kıyâmet”, 34.

⁵⁷ Müslim, “Eşribe”, 140; Tirmizî, “Zühd”, 39.

⁵⁸ Bk. Buhârî, “Vesâyâ”, 1, “Cihâd”, 60, 85, “Meğazi”, 88; Müslim, “Vesâyâ”, 18.

⁵⁹ Bk. İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 2/209.

⁶⁰ Bk. Ebû'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bişerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Dimaşk: Mektebetü Dâri's-Selâm, 1418/1997), 11/352.

⁶¹ Müslim, “Eşribe”, 179, 180; Tirmizî, “Et'ime”, 21.

muhtaçların ihtiyacını kısmen de olsa karşılama tavsiye edilmektedir.

Allah'ın Resûlü mü'minlere, sadece varlık zamanında değil, darlık zamanında da imkân ölçüsünde mâlî isrârı tavsiye etmektedir. O, bir hadisinde az maldan verilen sadakanın çok maldan verileden daha faziletli olduğunu ifade etmiş⁶², diğer bir hadisinde de bu durumu, "fakirliğin cömertliği" olarak vasıflandırmıştır.⁶³

Hız. Peygamber'in ashabı mâlî isrâr hususunda da O'nu örnek almış, bunu kendi aralarında tatbik etmişlerdir. Mekke'de müşriklerin mü'minlerle istihzaları, hakaretleri, onları toplumdan tecrid etmeleri, iktisadî boykotla tüm insani ilişkileri askıya almaları ve işkenceler, Ashabı birbirine daha da yaklaştırmış, aralarında gerçek akrabalar gibi hatta daha ileri bir bağlılık meydana getirmişti. Bu vesileyle birbirine yardımcı olmuşlar, zengin olanlar fakir kardeşlerine destek olmuşlar ve köle durumunda bulunanlarını fidyelerini ödemek suretiyle hürriyetlerine kavuşturulmuşlardı. Mesela Hız. Ebû Bekir, Bilâl-i Habeşî'nin fidyesini ödeyerek onu azad ettiğinde, azad ettiği yedinci köleydi.⁶⁴

Ashabın çeşitli isrâr örnekleri sergilediği Hicret öncesi, esnası ve sonrası hâdiseler de mâlî isrâr açısından incelemeye değer bir muhtevaya sahiptir. Mekke'de çeşitli eza, sıkıntı, alay ve boykota rağmen inancından taviz vermeyen Ashab,⁶⁵ buradaki şartlar hayatta kalmalarına dahi izin vermeyecek derecede kötüleşince hicret etmek zorunda kaldılar. Mekke'den Medine'ye göç eden muhacirler, hayatları boyunca çalışıp biriktirdikleri maddiyatlarını da burada bıraktılar.

Mekkeli muhacir kardeşlerini karşılayan Ensârsa isrâra örnek teşkil eden muameleler ortaya koydular. Bunların birkaç örneği şöyledir: Hız. Peygamber Medine'de düz bir arazide mescid inşa etmeye karar vermişti. Arazi Medineli iki kardeşe aitti. Bunlar hem yetim

---

⁶² Nesâî, "Zekât", 49.

⁶³ Ebû Dâvud, "Zekât", 40.

⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/252.

⁶⁵ Buhârî, "Menâkıb", 25.

hem de çocuk denilecek yaşta olan Sehl ve Süheyl kardeşlerdi. Hz. Peygamber'in düşüncesi kendilerine iletildiğinde bir îsâr örneği ortaya koyarak arsayı bedelsiz mescidin inşası için hibe etmek istediler. Allah'ın Resûlü bu teklifi kabul etmeyerek arsanın bedelini ödedikten sonra arsaya mescidi inşa ettirdi.⁶⁶ Mekkeli muhacirlerin ellerinde sahip oldukları bir şeyleri yoktu. Medineli Ensar ise, arazi ve akar sahibi kimselerdi. Ensar her yıl mallarını, ürünlerinin yarısını onlara vermek, muhacirler de çalışma ve bakım işlerini üzerlerine almak şartıyla aralarında anlaştılar.⁶⁷

Sahabenin mâlî îsâr hasletine dair bir başka örnek, Hz. Osman'ın, Tebük Seferine çıkacak İslâm ordusunun teçhizine yardımcı olmak için Hz. Peygamber'e bağışladığı servettir. Bu bağış, 1000 dinar⁶⁸ ve 300 deveden müteşekkildi.⁶⁹

c. Nefsî İsâr

Hadîs kaynaklarında Hz. Peygamber ve ashabının mü'minleri nefislerine tercih ettiklerine dair rivayetler de yer almaktadır. Bu örnekler, kişinin, insanların ihtiyaç veya sıkıntısını gidermek için şahsî menfaat ve rahatından, nefsî arzu ve ihtiyaçlarından ferâğat etmesini ihtiva etmektedir. Bu tür fedakârlıkları "nefsî îsâr" olarak değerlendirmek mümkündür.

Rivayetlerde yer alan nefsî îsâr sınıfına girecek davranışlar, her şeyden önce Allah Resûlü'nün şahsında müşahede edilmektedir. Bu hususa dair örneklerden biri Hendek Gazvesi sırasında yaşanmıştır. "Ahzab günü" de denen karşı karşıya bulunduğu zaman içerisinde şiddetli bir rüzgâr ve aşırı soğuk vardı. Allah'ın Resûlü, sahabeden Huzeýfe'yi haber getirmesi için düşman tarafına gönderdi. Huzeýfe'nin üzerinde zırhı ve onu soğuktan koruyacak kalınlık ve ebatta elbisesi de yoktu. Sırtında, dizlerinden aşağıya inmeyen hanımına ait bir elbise vardı. Soğuktan titriyordu. Gidip karşı cephe olan Kureyş'in durumunu öğrendikten sonra Allah

⁶⁶ Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensâr", 45.

⁶⁷ Müslim, "Cihâd", 70.

⁶⁸ Tirmizî, "Menâkıb", 18.

⁶⁹ Tirmizî, "Menâkıb", 19.

Resûlü'ne gelerek bilgi verdi. Bu esnada Huzeyfe soğuktan titremeye başladı. Allah Resûlü ona çıkarıp kendi abasını giydirdi. Huzeyfe sabaha kadar Hz. Peygamber'in abasının altında uyudu.⁷⁰ Soğuktan titreyen sahabîsini soğuk havadan korumak için sırtındaki abasını ona vererek kendisine tercih eden Hz. Peygamber, kendisi soğuk havaya katlanmak durumunda kaldı.

Hadîs kaynaklarında Allah Resûlü'nün mü'minleri de nefsi isâra teşvik ettiğine dair rivayetler vardır. O'nun mevzu ile ilgili bir hadîsi şöyledir: *"Kimin canı herhangi bir şeyi arzu etmiş olduğu hâlde, kendi arzu ve isteğine aldırmadan, bir başkasını kendi nefesine tercih ederek infak ederse, Allah Teâlâ onu bundan dolayı bağışlar."*⁷¹ Nefsi isâra dair hadislerinden birisinde de kendisini yetim çocuklarına adayan dul kalmış kadınlarla ilgili şöyle demiştir: *"Ben ve yanakları kararmış kadın, kıyamet günü şu iki şey gibi yan yanayız. O kadın ki mevkii makamı bulunan kocasından dul kalmıştır, maddi imkânlarından başka nesep ve güzelliği de yerindeydi. Bütün bunlara rağmen o kadın evlenmez ve yetimler büyüyünceye veya ölünceye kadar kendini onlara hasreder."*⁷² Bir başka rivayette, sadaka olarak verilen bir hurmayı bölerek iki kız çocuğuna taksim edip kendine pay ayırmayan bir kadınla ilgili de şöyle demiştir: *"Kim bu şekilde kızlarla imtihan edilir, o da onlara iyi davranırsa, kızlar, onun için, ateşe karşı perde olurlar."*⁷³

Ashab da gerek Allah'ın Resûlü'ne gerek mü'min kardeşlerine karşı nefsi isâra örnek teşkil edebilecek davranışlar ortaya koymuşlardır. Mevzua dair birkaç örnek şöyledir: Bedir savaşından sonra Mekke halkı İslâm ordusu tarafından esir edilen aile fertleri için necat fidyesi olarak mal göndermişti. Esirlerden Hz. Peygamber'in damadı Ebu'l-As için de Allah Resûlü'nün kızı Hz. Zeynep fidyeye göndermişti. Gönderdikleri arsında gerdanlığı da bulunmaktaydı. O

---

⁷⁰ Müslim, "Cihâd", 99.

⁷¹ Alî b. Hüsâmüddin el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1413/1993), 15/332.

⁷² Ebu Dâvud, "Edeb", 121.

⁷³ Buhârî, "Zekât", 10; Müslim, "Birr", 147; Tirmizî, "Birr", 13.

gerdanlığı Zeyneb'e evlendiğinde annesi Hz. Hatice takmıştı. Hz. Peygamber gerdanlığı gördüğünde çok üzüldü ve ashabına, "Zeyneb'in esirini serbest bıraksanız ve onun malını da ona geri verseniz olmaz mı?" dedi. Bunun üzerine sahabiler, Allah'ın Resûlü'nün damadını serbest bırakıp, necat fidyesi olarak gelen malları da Hz. Zeyneb'e geri gönderdiler.⁷⁴ Ashab bu davranışıyla, kendi paylarına düşen bir malı alıp kullanmak yerine, kızına iade etmek suretiyle Allah'ın Resûlü'nü kendi nefislerine tercih ettiler. Mekke'nin fethinden önce Şam'a ticaret için gitmiş olan Ebu'l-As, dönüş yolunda İslâm ordusuyla karşılaşmış, kaçıp kurtulmuş, ancak mallarının bir kısmı ele geçirilip yine Medine'ye getirilmişti. O ise gece gizlice Medine'ye gelmiş, Hz. Peygamber'in kızı Hz. Zeyneb'in yanına varmış, o da Ebu'l-As'ı himayesine aldığı duyurmuştu. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü durumu ashabına haber vermiş, malı ele geçiren seriyyeyi çağırmış, onlara bu malların kendilerine Allah'ın bir ikramı olduğunu isterlerse sahiplenebileceklerini, isterlerse imtina edeceklerini söylemişti. Bu hitaptan sonra seriyyede bulunanlar, ele geçirilen mallardan geride bir şey bırakmaksızın bir kova, küçük bir su kabı, çuvalın ağzına geçirilen bir ağaç parçasına varıncaya kadar Ebu'l-As'a iade etmişlerdi. O da bu malları alarak Mekke'ye dönmüş, kendisine borcu olanların mallarının tamamını ödemiş, sonra iman ederek tekrar Medine'ye geri gelmişti.⁷⁵ Seriyyedeki sahabilerin îsârı onun hidayetine vesile olmuştu.

Hadîs kaynaklarında Sahabenin kendi arasında da nefsî îsâr örnekleri yaşandığına dair rivayetler yer almaktadır. Bu hususa dair iki örnek şöyledir: Hz. Peygamber, Bahreyn arazisini ashabına taksim etmek üzere, önce Ensâr'ı davet etmişti. Ensâr fedakârlık ve ferağat göstererek, "Ey Allah'ın Rasulü! Muhacir kardeşlerimize bunun bir mislini fazlasıyla taksim buyurmadıkça bize bir şey vermezsiniz!" demişlerdi.⁷⁶ Hz. Ömer'in, hilafeti zamanında suikasta uğra-

⁷⁴ Ebu Dâvud, "Cihâd", 121; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/222-223.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/226-227.

⁷⁶ Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensâr", 7.

dığında son isteklerinden birisi, vefat ettiğinde Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'in medfun olduğu Hz. Âişe'nin odasına defnedilmek olmuştur. Bu isteğini oğlu Abdullah vasıtasıyla Hz. Âişe'ye iletmişti. Bu istek kendisine iletilen Hz. Âişe, "Ben oradaki tek mezarlık yeri kendim için ayırmıştım. Fakat bugün Ömer'i kendime tercih ediyorum."⁷⁷ demiş ve kendisi için mânevî değeri olan yerden ferağatta bulunmuştu.

d. Belvî İsrâr

Hadîs kaynaklarında Hz. Peygamber ve ashabının kıtlık, tehlike, musibet, zulme uğrama veya harp gibi imtihan ve ibtilâ hâllerinde mü'min veya mü'min namzetlerine imkân, rahat ve huzurlarından ferağat ederek selâmetleri veya hidayetleri için yardım ettikleri veya sıkıntı ve üzüntülerini paylaşarak hafiflettikleri veya ortadan kaldırdıklarına dair isâr örnekleri vardır. Rivayetlerde yer alan imtihan ve ibtilâ zamanlarındaki ferağat veya fedakârlık örneklerini "mihnet" ve "belâ" mefhumlarına izafeten "belvî isâr" olarak isimlendirmek mümkündür.

Hz. Peygamber'in hayatında belvî isâr örnekleri yer aldığı gibi bunu ashabına da tavsiye etmiştir. Allah Resûlü'nün zikri geçen durumlarda ortaya koyduğu isârla ilgili iki örnek şöyledir: Bir gece Medîne halkı umumî bir korku yaşamıştı. Halk (korkuya sebep olan) sesin geldiği tarafa yönelmişti. Allâh Resûlü ise, herkesten evvel o yöne gitmiş, durumu araştırmış ve geri dönüyordu. Halktan o bölgeye yönelenlerle yarı yolda karşılaştı. Çıplak atının üstünde ve boynunda kılıcı asılı vaziyette şöyle demişti: 'Korkulacak bir şey yok, korkulacak bir şey yok!'⁷⁸ Tehlike barındıran bir vasatta duruma ilk müdahil olan ve tehlike bölgesine ilk giden kişi Allah'ın Resûlü olmuştu.

İkinci örnek, Hz. Peygamber'in kıtlık/kuraklık zamanlarında sergilediği isâr davranışlarıyla ilgilidir: Hicretin 6. yılında, kendi bölgelerinde yaşanan bir kuraklıkta hayvanlarına otlak bulamayarak

---

⁷⁷ Buhârî, "Cenâiz", 96.

⁷⁸ Buhârî, "Cihâd", 46, 82; Müslim, "Fezâil", 48; Tirmizî, "Cihâd", 14.

sıkıntıya düşen Kureyş taraftarlarından Ğatafanlılar, Allâh Resûlü'ne müracaat ederek kuraklığın yaşanmadığı Medine bölgesine ait sulu ve otlulu arazilerde hayvanlarını otlatmak için müsaade istediler. Hz. Peygamber, Ğatafan reisi Uyeyne b. Hısn ile bir anlaşma yaparak Müslümanların nüfuz sahasındaki topraklardan faydalanmalarına müsaade etti.⁷⁹ Ğatafanlılar ki, Müslümanlara sürekli düşmanca ve saldırgan bir tavır içinde olmuşlardı: Bedr Gazasından bir hafta sonra⁸⁰ Süleym kabilesiyle birlikte Müslümanlara saldırmak niyetiyle toplanmışlar, bunun üzerine Hz. Peygamber Karkaratu'l-Kudr Gazasına çıkmak durumunda kalmış⁸¹; Hicrî üçüncü yılda, yine Müslümanlara bir saldırı plânıyla toplanmışlar, bu haber üzerine, Zû-Amr Gazasına çıkılmıştı.⁸² Ayrıca bu gaza sırasında, Ğavres adındaki Ğatafanlı, fırsatını bulup Hz. Peygamber'e başarısız bir suikastte bulunmuştu.⁸³ Hicrî dördüncü yılda yine bir saldırı hazırlığına girişmişler; alınan haber üzerine bu defa da Zâtu'r-Rikâ Gazası düzenlenmişti.⁸⁴ Hendek Savaşı'nda Kureyşlilerin safında yer alan Ğatafanlılar,⁸⁵ bundan sonra da saldırgan, düşmanca tavırlarını sürdürmüştü: Hicrî altıncı yıl içinde⁸⁶ Hz. Peygamber'in "Ğâbe" denen yerde yaylımdaki sağmal develerini gasp etmişler; bunun üzerine Zû-Kared Gazasına çıkılmıştı.⁸⁷ Yine aynı yıl, Medînelilerin yaylımda bulunan hayvanlarını yağmalama plânı yapmışlar; alınan istihbarat üzerine bölgeye giden İslâm keşif birliğine, bir uyku esnasında saldırı düzenlemişlerdi. Bu saldırıda birliğin komutanı Muhammed b. Mesleme dışında hepsi şehit olmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ebû Ubeyde b. Cerrâh komutasında bir birlik daha

⁷⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 2/59.

⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/37.

⁸¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 2/28.

⁸² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/39.

⁸³ Buhârî, "Meğâzi", 31; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3: 311, 365.

⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/161-66.

⁸⁵ Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzi* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1404/1984), 2/443.

⁸⁶ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/537.

⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/221-27; Buhârî, "Cihâd", 166, "Meğâzi", 37; Müslim, "Cihâd", 131; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/52-54.

göndermişti.⁸⁸ Yine aynı yıl, Müslümanların Şam'a giden bir ticaret kafilesini kuşatmış, kılıçtan geçirmiş ve mallarını yağmalamışlardı. Bunun üzerine, saldırıdan sağ kurtulan Zeyd b. Hârise komutasında üzerlerine bir birlik gönderilmişti.⁸⁹ Rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in Ğatafanlıların bütün bu menfi geçmişlerine rağmen, taleplerine müsbet karşılık vererek son hâdiselerin üzerinden bir yıl bile geçmeden onlara yardımcı olduğunu ve anlaşma yaptığını görüyoruz. Bu kadar husumete rağmen ortaya konan isrârın hedefi onların hidayeti ve buna vasıta olabilecek menfaat, maslahat ve selâmetleriydi.

Allah Resûlü'nün belvî isrâr sınıfında değerlendirilebilecek iki hadisi ise şöyledir: *"Müslüman, Müslümanın kardeşidir... onu tehlikede yalnız bırakmaz... Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple, onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır..."*⁹⁰; *"Kim Allah yolunda bir askerın teçizatını temin ederse, bizzat gaza yapmış olur. Kim, gazaya çıkan bir askerın geride kalan ailesine hayırlı himayede bulunursa, gaza yapmış olur."*⁹¹ Zikri geçen iki hadis de birer imtihan ve ibtilâ hâlini nazara vermekte ve bu durumda darda, zorda ve ihtiyaç içinde olanlara yardımını, dolaylı bir isrârı teşvik etmektedir.

Bazı rivayetlerde, Allah Resûlü'nün ashabının belvî isrâr sınıfında değerlendirilebilecek fedakârlık ve ferağat örnekleri de yer almaktadır. Bu rivayetlerden birkaçı şöyledir: Bir gün bir adam Hz. Peygamber'e gelerek açlıktan bitkin düştüğünü söyledi. Allah'ın elçisi onu doyurmak için hanımlarına haber gönderdi, ama onların yanlarında bir şey bulunamadı. Bunun üzerine orada bulunan ashabına ona yemek yedirebilecek birisinin olup olmadığını sordu. Ensardan bir zat talip oldu ve akabinde adamı alıp evine götürdü. Eve vardıklarında hanımına gizlice misafire ikram edecek yiyecek hazırlamasını söyleyince, evde çocukların azığından başka bir şey

⁸⁸ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/551-552.

⁸⁹ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/564.

⁹⁰ Ebû Dâvûd, "Edeb", 46; Buhârî, "Mezâlim", 3, "İkrâh", 7; Müslim, "Birr", 58.

⁹¹ Buhârî, "Cihâd", 38; Müslim, "İmâret", 135,136; Nesâî, "Cihâd", 44.

olmadığı cevabını aldı. Bunun üzerine çocukları uyutup aızı aç olan misafire ikram ettiler. Allah bu hâdise sebebiyle onlar ve bütün Ensar hakkında şu âyeti indirdi: **“Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyaç olsa bile, başkalarını kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin hürsından ve cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”**⁹² Hz. Peygamber bir gazveye çıkacağı esnada ashabına, “Ey Muhacir ve Ensâr topluluğu! Kardeşlerinizden öyleleri var ki, ne malları var ne de aşiretleri... Her biriniz, iki veya üç kişiyi yanına alsın.” diyerek bazı sahabîlere yardımcı olunması talebinde bulunmuştu. Hâdiseyi nakleden sahabî Câbir rivayetinin devamında, “Ben iki veya üç kişiyi yanıma aldım. (Yol boyu) devamda, diğerlerinin sırası gibi benim de bir (binme) sıram vardı.” demektedir.⁹³ Rivayet, Allah Resûlü’nün telkini üzerine, ashabın, imkânı bulunmayan kardeşlerinin sefer meşakkatini paylaştığını anlatmaktadır.

Aşağıdaki rivayet de belvî îsâr açısından dikkate değer bir muhteva barındırmaktadır: Allah’ın Resûlü ashabına, “Din kardeşin zalim de mazlum da olsa ona yardım et.” diye tavsiyede bulununca içlerinden birisi, “Ey Allah’ın Resûlü! Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim, ama zalimse nasıl yardım edeyim, söyler misiniz?” dedi. O zaman Hz. Peygamber, “Onu zulümden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir.” dedi.⁹⁴ Hadîste tavsiye edilen her iki hâl de, diğerkâmlık saikiyle hareketi, yardım için gayreti ve meşakkati ve başkalarının maslahatı adına kişinin huzur ve rahatından fedakârlığı gerekli kılmaktadır.

e. Hissî Îsâr

Hadîs kaynaklarında Hz. Peygamber’e ve ashabına dair, “hissî îsâr” olarak isimlendirilebilecek ferağat ve fedakârlık örneklerini barındıran rivayetler de yer almaktadır. “Hissî îsâr” tabirini, “mü’minin, Allah rızasını tahsil maksadıyla hislerinden fedakârlıkta bulunması, bir husumet veya nizaa maruz kaldığında -haklı dahi

⁹² Buhârî, “Tefsîr”, 59/6; Müslim, “Eşribe”, 172-173; Tirmizî, “Tefsîr”, 60.

⁹³ Ebû Dâvud, “Cihâd”, 34.

⁹⁴ Buhârî, “Mezâlim”, 4, “İkrâh”, 7.

olsa- öfkesine hâkim olması ve sabrı tercih ederek mukabelede bulunmaması” şeklinde tarif etmek mümkündür.

Allah Resûlü'nün hissî isrâr olarak değerlendirilebilecek davranışlardan bir grubu, kendisine husumet besleyen, zulmeden ve eza veren kimseler için **duayı bedduaya tercih etmesi** oluşturmaktadır. Bu hususa dair örneklerden bazıları şunlardır: Hz. Peygamber, risaletle vazifelenirildiği ve tebliğ faaliyetlerini sürdürdüğü Mekke'de şartlar ağırlaşınca yeni muhatapları İslâm'a davet için Mekke dışına çıkmış ve Taife gitmişti. Taif halkı O'na red cevabı vermiş, bununla da yetinmeyip kendisini tahkir etmiş ve taşıyıp eza ederek göndermişlerdi. Bu hâdise Hz. Peygamber'i büyük bir üzüntüye sevk etmişti. Dönüş yolunda Allah Ona bir melek gönderdi ve eğer dilerse bu kavmi helâk edeceğini bildirdi. Hz. Peygamber'in cevabı şu oldu: “Hayır! Bilakis Allah'tan, onların neslinden Allah'a ihlâsla ibadet edip, ona hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim.”⁹⁵ Allah'ın Resûlü bu duasıyla, kendi hukukunun yanı sıra hissiyatından da ferağat ederek Allah'tan, kendisine zulüm ve haksızlık edenlerin hidayetini istemiş, onların ahiret saadetini intikamla teskin olmaya tercih etmiştir.

Ashabı, Hz. Peygamber'den, çok sevdiği amcası Hz. Hamza'nın şehit edildiği,⁹⁶ hâlâsının oğlu Abdullah b. Cahş'ın bedeninin doğrandığı,⁹⁷ bizzat kendi başının yarılıp dişlerinin kırılarak vücudunun kan içinde kaldığı,⁹⁸ Müslümanların savaş plânlarının alt üst olup İslâm ordusunun büyük darbe aldığı, onlarca sahabenin şehid edildiği Uhud Savaşından sonra⁹⁹; İslâm ordusunun birçok kayıp verdiği Taif Muhasarasından sonra hasım cephedekiler için¹⁰⁰ ve kendilerine yapılan tebliğe İslâm'ı kabul etmeyerek karşılık veren ve sahabeye hakaretler eden Devs kabilesi için beddua istemişler-

---

⁹⁵ Müslim, “Cihâd”, 111.

⁹⁶ Buhârî, “Meğazi”, 24.

⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/95.

⁹⁸ Buhârî, “Meğazi”, 25. Müslim, “Cihâd”, 101, 105

⁹⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/59-74.

¹⁰⁰ Tirmizî, “Menâkıb”, 74.

di.¹⁰¹ Allah'ın Resûlü, bu taleplere müsbet cevap vermeyip beddua yerine dua ederek hasımlarına hidayetini, kendisinin ve ashabının intikam duygusuna, hissiyatına tercih etmiştir.

Hz. Peygamber'in "hissî îsâr" sınıfında değerlendirilebilecek bir davranış şekli de kendisine **kaba ve kırıcı davrananlara sabır ve mülayemet**le karşılık vermesidir. Allah'ın Resûlü'nün tercih etmiş olduğu bu yapıcı ve mülayim üslûp, muhataplarının üzerinde müsbet tesirler meydana getirmiştir. O'nun bu vasfının önemi Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: "*O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi.*"¹⁰² Hz. Peygamber de bir hadisinde bu hasletin ehemmiyetini şöyle dile getirir: "*Allah yumuşak huyluluğu sever, sert davranış karşılığında vermediğini, yumuşak davranış karşılığında verir. Allah bütün işlerde yumuşak davrananları sever.*"¹⁰³

Allah Resûlü'nün kaba ve kırıcı insanlara sabır ve mülayemetle karşılık vermesi muhtevalı hissî îsâr hasletine dair bazı rivayetler aşağıda sıralanmıştır:

İslâm ordusu Huneyn Gazvesinden döndükten sonra ganimetlerin taksimi sırasında kendisini adaletsizlikle itham eden bedeviye¹⁰⁴; üzerine giymiş olduğu kenarı sert necranî hırkayı arkadan tutup şiddetle çekmesinden dolayı boynunun kenarını zedeleyip iz bıraktıran bir başka bedeviye¹⁰⁵ sert davranmayıp mülayemetle karşılık vermişti.

Benî Mustalık Gazvesinden sonra dönüş yolunda Hz. Âişe'nin iftiraya maruz kalmasını ve bunun şayiaya dönüşmesini müteakib üzüntü içinde insanlara bunun iftira olduğunu ifade etmiş, sahabî Üseyd b. Hudayr'ın müfterilerin bulunup boynunun vurulması tek-

¹⁰¹ Buhârî, "Meğâzî", 77, "Cihâd", 99, "Da'avât", 59; Müslim, "Cihâd", 105, "Fezâilu's-Sahâbe", 197.

¹⁰² Âl-i İmrân, 3/159.

¹⁰³ Buhârî, "Da'vet", 58; Müslim, "Birr", 77; Ebu Dâvud, "Edeb", 10.

¹⁰⁴ Buhârî, "Edeb", 95; Müslim, "Zekât", 142.

¹⁰⁵ Buhârî, "Libâs", 18, "Humus", 19, "Edeb", 68.

lifini geri çevirip müsaade etmemişti.¹⁰⁶ İnsan şeref ve haysiyetini alâkadâr eden bir hâdiseyi hikâyeye eden bu rivayette, Allah Resûlü'nün hissî fedakârlığı da müşahede edilmektedir.

Bir gün Yahudilerden bir grup kendisi ile görüşmek istemiş, onlara izin vermiş, huzuruna geldiklerinde selâm lafzı yerine onların "Essâmu aleyküm. (Allah'ın kahır, azabı üzerine olsun)" hitabına maruz kalmıştı. Yanında bulunan eşi Hz. Âişe onlara, "Bilakis lânet ve azab sizin üzerinize olsun." karşılığını verince, "Ey Âişe! *Muhakkak ki Allah rıfk sahibidir ve bütün işlerde rıfk ile (mülayemetle) davranılmasını ister.*" diyerek¹⁰⁷ kaba ve haddini aşan muhataplarına yine mülayemetle davranmıştı. Hz. Ali aynı mevzua örnek teşkil edebilecek şu nebevî kaideyi nakleder: "*Hz. Peygamber (sav), meclisine gelen yabancıların sözlerinde ve sorularındaki kabalık ve kırıcılığa -ashabı da kendisi gibi katlansın diye- katlanırdı.*"¹⁰⁸

Allah Resûlü'nün sergilediği hissî isâr örneklerinden bir sınıf da ganimet dağıtımını, ikram ve hediye vermede **İslâm'a yeni giren** veya **Müslüman olmaya namzet kimseleri**, çok sevdiği ve faziletçeleri olan ashabından **Muhacirlere ve Ensara tercih** etmesidir. Hz. Peygamber, "müellefe-i kulüb" denen bu kesimi, İslâm Dininin daha geniş kitlelere ulaşması ya da seçenlerin ona daha sıkı sarılmaları için bilhassa korurdu. Yapılan ikramların miktarını çoğu zaman daha fazla tutmak suretiyle onlara, kendilerine verilen ehemmiyeti hissettirir, kimi zaman da bu kimseleri diğer sahabeye tercih ederek daha fazla yardımda bulunurdu. Allah'ın Resûlü bu maksatla, Huneyn Savaşından sonra ele geçen ganimetlerin tamamını Mekke'nin fethinin ardından İslâm'ı seçen kimselere vererek, Ensara hiç pay ayırmamıştı.¹⁰⁹ Ashabtan bu uygulamaya itiraz gelmesi üzerine şu açıklamayı yapmıştı: "Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Zat'a yemin ederim ki, Cueyl b. Suraka, dünya dolusu Uyeyne b. Hısn ve Ekra b. Habis gibilerden daha hayırlıdır. Fakat ben o ikisine bu bü-

¹⁰⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/235.

¹⁰⁷ Buhârî, "İstitâbe", 3.

¹⁰⁸ Tirmizî, *eş-Şemâi'lü'l-Muhammediyye*, 59-60.

¹⁰⁹ Müslim, "Zekât", 132-134.

yük ikramları yaptım, onların kalplerini İslâm dinine ısındırdım ki Müslüman olsunlar. Cueyl b. Suraka'yı ise uzun süredir tabii olduğu halis, muhlis inancına havale ettim.”¹¹⁰ Mevzu ile ilgili başka bir hadisinde şu ifade geçer: “Ben, nazarımda daha sevgili olana hiçbir şey vermezken, yüzü üstü ateşe düşeceğinden korktuğum insana, onu ateşten kurtarmak için bolca ihsanda bulunurum.”¹¹¹ Sahabeden gelen bir başka rivayet de şöyledir: “İnsan vardı, sadece dünyalık mal elde etmek için Müslüman olurdu. Ama İslâm'a girdi mi, artık İslâm onun gözünde, dünya ve dünyada var olan her şeyden daha sevgili olurdu.”¹¹²

Hz. Peygamber'in ashabı da hissî isâr sınıfına giren ferağat ve fedakârlık örnekleri sergilemişlerdir. Meselâ: Risalet devrinin önemli hâdiselerinden Medine'ye hicret vetiresi, muhacir ashabla ilgili hissî isâr örnekleri barındırmaktadır. Meselâ; yakınlarını Mekke'de bırakıp hicret edenlerden birisi, Hz. Ebû Bekir'di. O, hicret yolculuğuna başladığı zaman başta yaşlı ve âmâ olan babası Ebû Kuhafe, oğlu Abdullah, kızları Âişe ve Esmâ olmak üzere en yakın akrabalarını Mekke'de bırakmak zorunda kalmıştı.¹¹³ Ashab bu hâdiseyle, gurbeti ve hasreti, kalbî ve hissî ıstırapları beraberinde getirecek olan hicret, sevdiklerini ve hatıralarını barındıran doğup büyüdüğü ve hayatını sürdürdüğü vatanında yaşamaya tercih ediyordu.

Hadis ve Siyer kaynaklarında yer alan, Ashabla ilgili hissî isâr davranışları olarak değerlendirilebilecek diğer bazı örneklerse şunlardır:

Allah'ın Resûlü, Birinci Akabe buluşmasında biat eden Medine'li Müslümanlara Mus'ab b. Umeyr'i tebliğci olarak göndermiş;¹¹⁴ bu genç sahabî, başta, çok sevdiği ve ilerleyen zamanda Uhud Muharebesinde uğruna canını feda edeceği Hz. Peygamber

¹¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/110.

¹¹¹ Müslim, “İmân”, 236; Nesâî, “İmân”, 7.

¹¹² Müslim, “Fezâil”, 58.

¹¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/94-100.

¹¹⁴ Buhârî, “Menâkıbu'l-ensâr”, 46; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/284.

olmak üzere doğup büyüdüğü toprakları, akrabalarını, dostlarını, sevdiği insanları geride bırakarak Medine'ye gitmişti.

Allah'ın Resûlü, yine sahabîlerden Muaz b. Cebel'i vazifelen-
direrek Yemen'e göndermek istemişti. Hz. Peygamber, onun, yaşı
çok genç olduğu için kendisine yapılan bu teklifi kabulde tereddüt
gösterdiğinin farkına varınca kendisine nasihatlerde bulunmuş,
bununla sükûnete eren Muaz b. Cebel, Yemen'e doğru yola çıkmış-
tı.¹¹⁵

Yine yaşı küçük olmasına rağmen Hz. Alî de İslâm'ı tebliğ
etmek için Yemen'e gönderilmişti.¹¹⁶

Benî Mustalık Gazvesi dönüşü Hz. Peygamber ve ordusu bir
su kaynağının yanında dinlenirken Ensar ile Muhacirler arasında
tartışma çıkmış, orada olan Abdullah b. Ubeyy, Muhacirlere ağır
sözler söyleyip hakaret ederek, döndüklerinde onları Medine'den
çıkacaklarını söylemişti. Haber Hz. Peygamber'in bulunduğu ma-
halle ulaşınca yanında bulunan Hz. Ömer bu şahsın boynunun vu-
rulmasını teklif etmiş, Allah'ın Resûlü, "Halk, 'Muhammed kendi
arkadaşlarını öldürüyor.' demezler mi?" diyerek bu isteği geri çevir-
mişti.¹¹⁷ Abdullah b. Ubeyy'in oğlu Abdullah, Allah'ın Resûlü'ne ge-
lerek babasını öldürteceğini duyduğunu, bunu muhakkak yapacak-
sa vazifeyi kendisinin yerine getirmek istediğini söylemişti.¹¹⁸ Abdul-
lah, şayet Hz. Peygamber böyle bir hükme varsaydı, evlâtlık hissini
bir kenara bırakıp Allah'ın Resûlü'nün hükmünü, babasının haya-
tına tercih edecekti.

Hz. Ömer, hilafeti zamanında fey'den oğlu Abdullah'a 3000,
Usame b. Zeyd'e ise 3500 dirhem vermişti. Abdullah b. Ömer baba-
sına, Usame'yi niçin kendisinden üstün tuttuğunu sormuş, onun
katıldığı her savaşa kendisinin de katıldığını söylemişti. Bunun üze-
rine Abdullah, babası Halife Ömer'den şu cevabı almıştı: "Ey oğlum!
Zeyd, Allah'ın Resûlü'nün (sav) yanında babandan daha sevgiliydi.

---

¹¹⁵ Müslim, "İmân", 29.

¹¹⁶ İbn Mâce, "Ahkâm", 1.

¹¹⁷ Tirmizî, "Tefsîr", 64.

¹¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/229-230.

Usame de Allah'ın Resûlü'ne (sav) senden daha sevgilidir. Ben Allah'ın Resûlü'nün (sav) sevgisini kendi sevgime tercih ettim.”¹¹⁹ Hz. Ömer, sahabeden Zeyd b. Hârise'nin Hz. Peygamber tarafından kendisinden daha çok sevildiği kanaatindedir. Bundan en küçük bir teessür hissetmediği gibi, bu kanaatini Zeyd'in oğlu ve kendi oğlu arasındaki tercih ve takdim hususuna da teşmil etmiş, Usame'yi, oğlu Abdullah'a tercih etmişti.

f. Mânevî İsâr

İsârın bir sınıfı da mü'minin, ibadet ve amelde sevab, fazilet ve uhrevî mükâfat gibi neticeler hususunda mü'min kardeşi için isârda bulunmasıdır. Yani; mü'minin, yeri geldiğinde, -mutlaka ifa edilmesi gereken vecibeler dışında- mânevî kazancından vazgeçerek, başkalarının maddî-mânevî ihtiyaçlarını karşılama, sıkıntılarını giderme ve hatta sevab getirecek salih bir ameli, hayrı, haseneyi kendisi işlemek yerine, başkasına yapma imkânı tanıyarak ona sevap kazandırma gibi bir ferağat ve fedakârlık sergilemesidir. Bu tercihe “mânevî isâr” demek mümkündür.

Mânevî isârın zirvesinde de yine Hz. Peygamber'i görüyoruz. Allah'ın Resûlü'nün hayatı boyunca kendisi için dünyevî veya uhrevî bir hesabı ve hedefi olmamış; sadece ümmeti ve insanlık için yaşamıştı.¹²⁰ Yukarıda örnekleri geçtiği gibi, İslâm'ın tebliği, insanların ihtiyacı veya sıkıntısı söz konusu olduğunda, mesaisini tamamen bunlara harcamıştı.

Hz. Peygamber'in bazı hadîslerinin mazrufunda, mü'minleri mânevî isâra teşvik ettiğini de tespit etmek mümkündür. O, “Sizden biriniz, kendi nefsi için istediğini kardeşi için de istemedikçe, tam iman etmiş olmaz.”¹²¹; bir başka hadîsinde, “Aziz ve celil olan Allah şöyle buyurdu: ‘Benim rızam için birbirine cömert olanlara muhabbetim gerekli oldu.’”¹²² gibi hadîsleriyle nimet ve menfaat talebi ve pay-

¹¹⁹ Tirmizî, “Menâkıb”, 39, 40.

¹²⁰ Bazı misâller için bk. Buhârî, “Tevhîd”, 36, 19, 37, “Tefsîr”, 2/1, “Rikâk”, 51; Müslim, “İmân”, 322.

¹²¹ Buhârî, “İmân”, 7; Müslim, “İmân”, 71, 72.

¹²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/229.

laşımı hususunda mü'minlerin birbirine karşı diğerkâm ve cömert olmalarını tavsiye etmiştir. Hadîslerde tavsiye ve teşvik olunan “kendisi için istediğini kardeşi için de isteme” ve “cömert olma” hasletleri, maddi-mânevî her hususu içine almaktadır.

Mânevî isrâna örnek teşkil edebilecek başka bir rivayet de şöyledir: Allâh Resûlü bir gün ashâbına şöyle dedi: “*Size orucun, namazın ve sadakanın derecesinden daha üstün olan şeyi haber vereyim mi?*” “Evet!” dediler. Allâh Resûlü, “*İnsanların arasını düzeltmektir...*” buyurdu.¹²³ Hadîste, insanların sulhuna çalışmanın mü'mine şahsi ibadetlerinden daha fazla sevab kazandırabileceği, bu sebeple yeri geldiğinde, nafîle ibadetinden, mânevî mükâfattan ferâğat edip, fertlerin ve halkın maslahatına mesai harcaması gerektiği, bu fedakârlığın kişiye şahsi ibadetinden büyük mânevî mükâfat olarak dönebileceği ifade edilmektedir.

Mânevî isrânın mü'mine, kardeşlerinin/insanların hidayeti, maslahatı veya selâmeti için terkettiği nafîle ve faziletli ibadet veya amellerden daha fazla sevap kazandırabileceğine delil teşkil edebilecek rivayetlerden birisi de şudur: Muhacirler, hicret ederek Medine'ye gelip de Ensarın kendilerine yapmış oldukları yardımları görünce, Hz. Peygamber'e gelerek şöyle dediler: “Ey Allah'ın Rasûlü (sav)! Biz, çok maldan böylesine cömertçe veren, az maldan da yardımı böylesine güzel yapan, aralarına gelmiş olduğumuz şu Medinelilerden başka bir kavmi hiç görmedik! Bizim yerimize işlerimizi yaptılar, hayatımızı düzene koymamızda bize yardımcı oldular. Biz, hicret ve ibadetlerimizle kazandığımız sevapların hepsini onlar alacak diye korkuyoruz.” Hz. Peygamber onlara şu cevabı verdi: “Hayır! *Onlar sizin dua ve teşekkürlerinizden hâsıl olan sevabı alacaklar. Sizin sevaplarınız ise sizin olmaya devam edecektir.*” dedi.¹²⁴

g. Uhrevî İsrâ

Hz. Peygamber, İslâm'ın tebliğ ve neşri, insanların hidayeti ve maslahatı için hayatından, sıhhatinden, mal ve servetinden, his ve

¹²³ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 50; Tirmizî, “Kıyâmet”, 57.

¹²⁴ Tirmizî, “Kıyâmet”, 44; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 11.

haysiyetinden, huzur ve saadetinden ferağat ve fedakârlıkta bulunmanın yanında bir bütün olarak uhrevî olanı dünyevî olana/ahiret hayatını dünya hayatına tercih etmiştir. O'nun bütün siyer ve sünnetine hâkim olan bu tercihi “uhrevî îsâr” olarak isimlendirmek mümkündür.

Allah'ın Resûlü bir hadisinde dünyevî olana itibar etmeyişi şöyle ifade eder: “*Rabbim Mekke dağlarını benim için altına çevirme teklifinde bulundu da; Ben, ‘Hayır, Yâ Rabbi.’ dedim. ‘Bir gün tok, bir gün aç kalayım. Aç kaldığım zaman sana niyazda bulunurum, seni anarım. Doyduğum zaman ise, sana şükreder, hamdederim.’ dedim.*”¹²⁵

Tercih edilen bu uhrevî hayat tarzı Hz. Peygamber ve aile halkına dünyevî açıdan büyük zahmetler getirirdi, fakat onlar bu durumdan şikâyette bulunmaz, aksine vakar içinde vaziyetlerini muhafaza ederlerdi. Bir defasında Allah'ın Resûlü'nün yanında dünyalık mal, mülk ve servetten bahsedilmişti. Bunun üzerine O şöyle demişti: “*Duymuyor musunuz, işitmiyor musunuz? Mütevazı giyinmek imandandır, mütevazı bir hayat yaşamak imandandır!*”¹²⁶

Hz. Âişe, Allah Resûlü'nün uhrevîlik hususunda kendisine yaptığı tavsiyeleri şöyle nakletmiştir: “*Ey Âişe! Cennette benimle olman seni mesrur edecekse sana dünyadan bir yolcunun azığı kadarı kifâyet etmelidir. Sakın zenginlerle sohbet arkadaşlığı etme! Bir elbiseye yama vurmaktan eskimiş addetme!*”¹²⁷ Allah'ın Resûlü'nün uhrevî îsâr ile ilişkilendirilebilecek başka bir hadisi de şöyledir: “*Dünya ile benim ne alâkam var. Ben, dünyada, bir ağaç altında gölgelenip de bırakıp giden yolcu gibiyim.*”¹²⁸

Dünyalığa itibar etmeyen Allâh Resûlü'nün, bütün gün açlıktan kıvrandığı hâlde, karnını doyurmak için bir hurma dahi bulmadığına dair rivayetler vardır.¹²⁹ O'nun bu sade hayatı, bir gün Hz.

¹²⁵ Tirmizî, “Zühd”, 35.

¹²⁶ İbn Mâce, “Zühd”, 4.

¹²⁷ Tirmizî, “Libâs”, 38.

¹²⁸ Tirmizî, “Zühd”, 44; İbn Mâce, “Zühd”, 3.

¹²⁹ Müslim, “Zühd”, 36; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/24, 50; İbn Mâce, “Zühd”,

Ömer'in gözlerini yaşartmıştı. Allâh Resûlü sebebini sormuştu: "Ömer, niçin ağlıyorsun?" Hz. Ömer şöyle cevap vermişti: "Ey Allâh'ın Resûlü! Şu anda Kısra ve Kayser (krallar), kuş tüyü yataklarda yatarken, Sen hasır üzerinde yatıyor ve üzerinde yattığın hasır, teninde izler bırakıyor. Hâlbuki Sen Allâh'ın Resûlü'sün; rahat bir hayata herkesten daha çok lâyıksın!" Allâh'ın Resûlü ise O'na şöyle demişti: "Razı değil misin ey Ömer, dünya onların olsun, ahiret bizim?.."130

h. Kurbî İsrâr

Hz. Peygamber'in yaşadığı isâr odaklı hayat zaman zaman ailesini ve yakınlarını da ihata etmişti. Hadîs kaynaklarında Allah'ın Resûlü'nün ailesini ve yakınlarını isâra teşvik ettiğine dair rivayetler de yer almaktadır. Hz. Peygamber'in yakınlarının O'nun isârına iştiraki veya teşvikiyle ferdî veya ailevî hayatlarında bunu yaşamaları, "kurbî isâr" olarak isimlendirilebilir.

Rivayetlere göre, Allah Resûlü ve ailesi üst üste pek çok geceleri aç geçirirlerdi, akşamları da yemek için bir şeyler bulamazlardı.¹³¹ O dünyadan ayrılıncaya kadar ne kendisi ne de aile halkı üç gün peş peşe buğday ekmeğinden doya doya yememişlerdi.¹³² Hanımları, bazen bir ay boyunca yemek pişirmek için ateş yakmazdı; gıdaları sadece su ve hurma olurdu.¹³³

Hz. Peygamber, kendisi ve ailesinin geçimi böyleyken, payına düşen ganimetleri, savaşılmadan elde edilen fey'leri ve kendisine gelen hediyeleri de ailesinin geçimini temin etmek, borçlarını ödemek, gelecek olan misafirlerinin masraflarını ya da gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarını karşılamak için ayırmak yerine ihtiyaç sahibi insanlara dağıtmıştı.¹³⁴

10.

¹³⁰ Buhârî, "Tefsîr", 66/2; Müslim, "Talâk", 31.

¹³¹ Tirmizî, "Zühd", 38.

¹³² Müslim, "Zühd", 20; Tirmizî, "Zühd", 38, İbn Mâce, "Etime", 48.

¹³³ Buhârî, "Etime", 23, "Rikâk", 16, 17; Müslim, "Zühd", 26, 28; Tirmizî, "Zühd", 38, "Kiyâmet", 34.

¹³⁴ Bk. Ebû Dâvûd, "Harâc", 14.

Allah'ın Resûlü, ev işlerinin ağır yükünden dolayı, bir gazve dönüşü Medine'ye getirilen ve Medine halkına dağıtılan esirler arasından kendisine yardımcı olacak bir cariye isteyen kızı Hz. Fatıma'ya, "Ey Fatıma! Allah'tan kork ve Allah'a karşı vazifende kusur etme! Allah'ın omzuna yüklediği farzları hakkıyla yerine getir. Kocana da daima sadık ve itaatkâr ol! Onun hakkını da gözet. Sana yine bir şey söyleyeyim. Yatağına girmek istediğin zaman otuz üç defa 'sübhanallah', otuz üç defa 'elhamdülillah', otuz üç defa da 'Allahu Ekber' de! İşte bu senin için hizmetçiden daha hayırlıdır."¹³⁵, bir başka rivayette, "Kızım, Ehl-i suffeyi açlıktan kıvrandır bir hâlde bırakarak size hizmetçi veremem. Henüz onların geçimlerini temin edemedim. Bu esirleri (cariyeleri) satıp Ashâb-ı suffanın ihtiyacını karşılamayı düşünüyorum," cevabını vermişti.¹³⁶

Rivayetlerde, Allah Resûlü'nün ahabında da kurbî isâr örneklerine rastlanmaktadır. Bu hususa dair rivayetlerden birisi şöyledir: Hz. Ömer halifeliği zamanında yanında devamlı Allah'ın Resûlü'nün hanımlarına ikramda bulunmak üzere, dokuz tane tabak bulundurur, eline ne geçerse bunlara doldurarak gönderirdi. Bu ikramları yaparken her zaman en son Hz. Peygamber'in hanımı olan kızı Hz. Hafsa'ya gönderirdi. Şayet ikram edecek olanlar yetersiz kalırsa bu sefer, kendi payından kızının tabağına koyarak gönderirdi.¹³⁷

İsârın Ölçüsü ve Sınırları

Hadîs rivayetlerinde, Hz. Peygamber'in hayatına hâkim olan isârın ahabının muamelelerinde ise bazı hâdiselerde veya gerektiği durumlarda yaşandığı görülmektedir. Mü'minlerin ferdî ve içtimâî hayatında yaşanması gereken bu sünnetin ve hasletin makul ve mutedil ölçülerle uygulanması ve sınırlanması ihya ve idamesi açısından önem taşımaktadır.

¹³⁵ Buhârî, "Fezâilü'l-Ashâb", 9; Müslim, "Zikr", 80, 81; Ebû Dâvûd, "Harâc", 19.

¹³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/106.

¹³⁷ Muvatta, "Zekât", 44.

Allah Resûlü'nün hadisleri arasında isâra teşvik eden beyanları ve filleriyle zahirde tearuz teşkil eden rivayetler vardır. Aslında mütearız gibi gözükten bu rivayetler, isâra bir ölçü ve sınırlama getirmede yardımcı olacak nebevî beyan ve tatbikatı ihtiva etmektedir. Aşağıda nebevî beyanda birbiriyle mütearız gibi gözükten ve te'lif edildiğinde isâra dair ölçüler ve bir sınırın tespitine vesile olabilecek rivayetlerle ilgili birkaç örnek değerlendirme yer almıştır:

Hız. Peygamber, malî isâr hususunda bir yandan mü'minleri, "Sadakanın en faziletlisi, insanın eli dar, karnı aç, kendisi muhtaç iken başkasına vermiş olduğu sadakadır."¹³⁸ hadisinde olduğu gibi en zor şartlarda dahi isâra teşvik ederken, bir yandan da, "Geçindirdiği kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter."¹³⁹, "Arkanda zengin vârisler bırakman, onları insanların elindekine göz dikecek derecede yoksul bırakmandan daha hayırlıdır."¹⁴⁰ veya "Sadakanın en faziletlisi, geriye artan maldan verilen sadakadır."¹⁴¹ gibi hadisleriyle de geçimde tedbiri telkin etmektedir. Hukukî isâr hususunda, bir taraftan "Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a kâsem olsun, Allah yolunda gazaya çıkıp öldürülmeyi, sonra tekrar hayat bulup gazada tekrar öldürülmeyi, sonra tekrar gazaya çıkıp öldürülmeyi ne kadar isterim!"¹⁴² ve "Kim Allah yolunda, ilâ-ı kelimetullah için, devenin iki sağımı arasında geçen müddet kadar savaştıkça cennet kendisine vacib olur."¹⁴³ gibi rivâyetlerle can ile isâra teşvik ederken, bir taraftan da "Ölümü istemeyin! Çünkü bir kişi iyi ise, yaşadıkça iyiliği artar. Kötü ise, hatalarından dönüp doğru yola gelebilir." gibi beyanlarıyla mü'minin uzun bir ömür temennisiyle amel-i salih, hasenat ve takvaya yönelmesini teşvik etmektedir.

¹³⁸ Ebû Dâvûd, "Vitr", 12; Nesâî, "Zekât", 49.

¹³⁹ Ebû Dâvûd, "Zekât", 45.

¹⁴⁰ Buhârî, "Vesâyâ", 3; Müslim, "Vasiyye", 5, 8.

¹⁴¹ Buhârî, "Zekât", 18; Müslim, "Zekât", 95.

¹⁴² Buhârî, "İmân", 25, "Cihâd", 2, "Humus", 8, "Tevhid", 28, 30; Müslim, "İmâret", 103-107; Muvatta, "Cihâd", 2, 40; Nesâî, "Cihâd", 14, "İmân", 24.

¹⁴³ Tirmizî, "Fedâilu'l-Cihâd", 21; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 42; Nesâî, "Cihâd", 25; İbn Mâce, "Cihâd", 15.

İsârın uygulanabilirliği hususunda ilgili rivayetlerle mütearız rivayetlerin telif ve te'vilini de ihtiva eden şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: İsâr, mü'minler arasında iktiza, ihtiyaç ve zaruret hâllerinde uygulanacak bir sünnet ve yaşanacak bir haslettir. Hayatın bütününe yayılan bir fedâkarlığın Kur'an ve sünnette karşılığı yoktur. İsârda, Hz. Peygamber taklit edilmemeli, model alınmalıdır. Hiçbir mü'min, Allah'ın Resûlü'nün sahip olduğu mânevî güce, sabra ve tevekküle sahip olamayacağı için, kendi tatbikatında takatini göz önünde bulundurmalı, kaldıramayacağı yüklerin altına girmemeli; gücü ve şartları ölçüsünde Hz. Peygamber'i örnek almalıdır. Tespit edilen kaideler mucibince, bir mü'min, ailesine, yakınlarına ve mesuliyetini taşıdığı kimselere karşı vecibelerini yerine getirmekle beraber, isârını onlara teşmil etmemeli; ancak onlar ihtiyarî olarak bunu arzu ederse iştirâk edebilirler.

Yukarıda zikredilen ölçü ve sınırlamalarla beraber, mü'minin hayatında isârı yaşatmak bir gaye olmalıdır. Mü'min yeri geldiğinde insanların/toplumun hidayeti, dünyevî ve uhrevî saadeti, ihtiyaçları, maslahatı, zarureti, asayiş ve sulhu için maddi ve mânevî kazançlarından, menfaatinden, haklarından, nefsi arzularından, haklı durumlarda dahi hissiyatından, huzur ve rahatından ferağat edebilmeli ve fedakârlıkta bulunabilmelidir. Şüphesiz ki Allah, mü'minlerin isârının karşılığını onlara uhrevî mükâfatlar şeklinde verecektir.¹⁴⁴ Dünya hayatı geçici, ahiret hayatı bâkidir.¹⁴⁵

Sonuç

İsâr, Kur'an'da övülen ve hadîs kaynaklarında örnekleri yer alan bir haslet; aynı zamanda Hz. Peygamber'in şemâili muhtevasına giren önemli bir sünnettir. Hz. Peygamber tarafından şemâilinin daimî bir cüz'ü ve ashabınca da bazen ihtiyaç ve zaruret hâlinde bazen de İslâm ahlâkının bir gereği ve tezahürü olarak yaşanan isârın hedefi, insanların İslâm'a dâveti ve hidayeti, mü'minler ara-

---

¹⁴⁴ Bk. Haşr 59/9.

¹⁴⁵ Bk. A'lâ 87/19.

sındaki uhuvvetin hukukî ve ahlâkî vecibesi olan yardımlaşma, dayanışma ve fedakârlığın te'sisidir.

İsrâr üzerine kaleme alınan ilmî çalışmalar, onu yaygın ve klasik bir tasnifle "mal ile isrâr" ve "can ile isrâr" şeklinde ele almaktadır. Günümüz araştırmacıları mütalaalarında zikri geçen klasik tasnifi esas aldıklarından mevzuyu bu çerçeve ile sınırlamak durumunda kalmışlardır. Hadîs kaynaklarında yer alan rivayetler dikkate alındığında, bu tasnifi ve çerçeveyi genişletmek mümkün gözükmemektedir.

Klasik isrâr tasnifinin hadîs kaynaklarında yer alan ve isrâr mefhumu ile ilgili rivayetlerin bütünü ihtiva edemediğini ifade etmek mümkündür. Zira hadîs kaynaklarında yer alan ve mevzu ile doğrudan veya dolaylı olarak alâkalı rivayetlerin, bu tasnif ve muhtevası dışında kalan, isrâra dair farklı beyan, fiil ve hâlleri de ihtiva ettiği görülmektedir. Hadîsler çerçevesinde isrârı hukukî, mâlî, nefsî, belvî, hissî, mânevî, uhrevî ve kurbî olmak üzere sekiz başlık altında değerlendirmek mümkündür.

Hadîs rivayetlerinde, Hz. Peygamber'in hayatına hâkim olan isrârın, ashabı tarafından da bazı hâdiselerde veya gerektiği durumlarda yaşandığı müşahede edilmektedir. Günümüzde -bazı uygulamalarda olduğu gibi- isrârın tatbikatında da Hz. Peygamber örnek alınmalı, taklit edilmemelidir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî. *el-Câmi'u's-sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cürcânî. *Kitâbü't-Ta'rifât*. b.y.: Dârü'd-Diyân li't-Turâs, ts.
- Çağrı, Mustafa. "Cömertlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/72-73. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Çağrı, Mustafa. "İsâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/490-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. 3 Cilt. İstanbul: 1969.
- Durmuş, Zülfikar. "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'an'ın Öngördüğü İdeal Model: İsâr". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/1 (2003), 17-27.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Gazzâlî, Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. 9 Cilt. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1432/2011.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Dımaşk: Mektebetü Dâri's-Selâm, 1418/1997.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Beyrût: Dârü'l-Hayr, 1419/1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *Sunenu İbn Mâce*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed el-Mısırî. *Lisânü'l-Arab*. 15. Cilt. Beyrût: Dârü Sâdır, ts.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Bağdâdî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. 11 Cilt. Kâhire: Mektebet'ul-Hancî, 1421/2001.
- İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdullâh. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Kaya, İbrahim. *Hadîslerde İsâr Hasleti*. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrût: 24 Cilt. Müessesetu'r-Risâle, 1427/2006.
- Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Abdulkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye 1422/2001.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Müttakî, Alî b. Hüsâmüddîn el-Müttakî el-Hindî. *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 1993.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî. *Sunenu'n-Nesâî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1401/1981.
- Sancaklı, Saffet. "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirmen Bağlamında İsrâr Kavramına Verdiği Önem". *Tasavvuf: İlmi Ve Akademik Araştırma Dergisi* 7/17 (2006), 29-56.
- Tirmizî, Ebû İsrâ Muhammed b. İsrâ et-Tirmizî. *Sunenu't-Tirmizî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Tirmizî, Ebû İsrâ Muhammed b. İsrâ et-Tirmizî. *eş-Şemâi'lu'l-Muhammediyye*. Beyrût: Darü'l Kütübü'l-İlmiyye, 1417/1996.
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-Meğâzî*. 3 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1404/1984.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, ts.

**A New Evaluation of Altruism Classification
in the Framework of Hadiths**

Summary

Altruism is one of the high qualities praised in the Qur'ān and ḥadīths. The prophet Muḥammad was at the highest level at this virtue. The Companions experienced altruism by taking the example of the messenger of Allāh in some cases or when necessary. scientific studies on altruism, particularly a classical and widespread classification, treat it as “goods and altruism” and “life and altruism”. When the ḥadīths are taken into consideration, it is observed that the classification is insufficient. Because the narratives about altruism in the sources of ḥadīths also include different declarations, acts and situations other than those which are content of this classification. A new and comprehensive classification of altruism, may contribute to a better understanding of the subject and its importance.

One type of altruism is the legal altruism, which means that the believer waives or sacrifices people's material or moral needs, benefits or the things that are their rights for the sake of Allāh's will. The highest level of legal altruism is seen in the case of the believer who reveals his life by renouncing his right to life for a noble cause. It is also possible to see legal altruism in the life of the prophet Muḥammad and his companions who sacrificed their rights and means for maintaining their lives and for their basic needs for the sake of Allāh's consent, for the cause of Islam. Besides the prophet Muḥammad prefer to forgive rather than punish the one who has made injustice him.

In the sources of ḥadīths, the examples of the financial sacrifice of the prophet Muḥammad and his companions in order to overcome the financial distress of the people are the “financial altruism”. As for the “self altruism”, it is used to relieve people of their personal interests and comforts, their desires and needs to address their needs or to distress them.

In cases of famine, danger, affliction, oppression or war, the possibility of the believer to be able to give the peace, the comfort and the peace of mind, the help to share their hardships or sorrows, or alleviate or eliminate them by sharing is named the "calamitous altruism".

The fact the Messenger of Allâh prefers the prayer rather than the curse for those who are against it hostile and persecute him, his patience with the rude people and those who offend him, his prefer to new Muslim people during ghanîma distribution and the fact that he prefers these new Muslim candidates to people that he love amongst al-muhâjir, al-anşâr and amongst his virtuous companions is named the "sentimental altruism".

When it is necessary, instead of making a righteous deed, good or envy for the purpose of satisfying the material-spiritual needs of others, relieving their distresses and even giving them good deeds, by giving up spiritual gain is the "spiritual altruism".

The preference of this world one to the afterlife one, world life to hereafter life for declaration of islam and guidance of people, is named the "otherworldly altruism".

The participation of the companions to the prophet Muḥammad's altruism and the fact that they apply it in their personal or family life are exemples of the altruism which is named the "kinship altruism".

When we evaluate the narrations in the ḥadîth sources, it is seen that the altruism, which dominates the life of the prophet Muḥammad, is experienced by his companions in some events or when necessary. Nowadays, as in some applications, the practice of altruism is not imitated and the issue of taking examples and it is important for the viability of this envy. Since, to take the exemple of the prophet Muḥammad about altruism will bring some difficulties in practice.

Keywords: Ḥadîth, altruism, classification, sunna,